

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-96>

УДК 336.142

ВИДАТКИ НА ОСВІТУ І НАУКУ ЯК ІНСТРУМЕНТ СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ

EXPENDITURE ON EDUCATION AND SCIENCE AS A SOCIAL DEVELOPMENT TOOL

Чернега Вероніка Володимирівна

асистент,

Вінницький торговельно-економічний університет ДТЕУ

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4684-1289>**Балтак Ілона Миколаївна**

студентка,

Вінницький торговельно-економічний університет ДТЕУ

ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-5387-2908>**Cherneha Veronika, Baltak Iлона**Vinnytsia Institute of Trade and Economics
of the State University of Trade and Economics

Високий рівень освіти і науки є основою розвитку національної економіки України, соціального та економічного розвитку суспільства. Видатки на освіту сприяють підвищенню якості та доступності освіти. Інвестування в освіту допомагає створювати кваліфікований робочий потенціал, що підвищує економічний рівень країни. Освічене населення спроможне розвивати нові технології, вирішувати складні проблеми та підвищувати конкурентоспроможність на міжнародному рівні. Видатки на науку сприяють науковим дослідженням, інноваціям і розвитку нових технологій. Все це розширює науковий потенціал країни і стимулює економічний розвиток через створення нових галузей промисловості та покращення життя населення. Таким чином, видатки на освіту та науку є ключовим інструментом суспільного розвитку, сприяючи економічному зростанню, підвищенню якості життя та підготовці країни до викликів майбутнього.

Ключові слова: державний бюджет, видатки бюджету, освіта, наука, суспільний розвиток.

Development in any society largely depends on the effectiveness of the human potential involved in social reproduction. In this aspect, increasing human potential both quantitatively and qualitatively and stimulating its implementation in the national economy is an important condition for social progress. The leading role in the development of human potential belongs primarily to higher education and science, which form its competences and innovative component. A high level of education and science is the basis of the development of the national economy of Ukraine, social and economic development of society. Expenditures on education contribute to improving the quality and accessibility of education. Investing in education helps to create qualified labor potential, which increases the economic level of the country. An educated population is capable of developing new technologies, solving complex problems and increasing competitiveness at the international level. Spending on science contributes to scientific research, innovation and the development of new technologies. All this expands the scientific potential of the country and stimulates economic development through the creation of new industries and improvement of the population's life. Thus, spending on education and science is a key tool of social development, contributing to economic growth, improving the quality of life and preparing the country for the challenges of the future. Budget expenditures, as a significant tool for ensuring quality changes in the economy and social sphere, do not yet sufficiently correspond to the role and importance that is placed on them at this stage of social development. Today, the use of budget expenditures in Ukraine does not yet correspond to the strategic tasks and aspirations of society in various spheres of economic and social life. Therefore, the search for methods and methods of increasing the effectiveness of budget expenditures as a tool for implementing effective budget policy in the system of socio-economic development of the country is extremely relevant for modern science.

Keywords: state budget, budget expenditures, education, science, social development.

Постановка проблеми. Сучасний світ стоїть перед численними глобальними викликами. Однак здібність суспільства вирішувати ці проблеми значною мірою залежить від міри інвестування у сферу освіти та науки. Велика частина ресурсів призначених для державного бюджету, видатки на освіту мають великий потенціал для трансформації суспільства та досягнення сталого розвитку. Проте, проблема полягає в тому на скільки ефективно використовуються ці ресурси та чи забезпечують вони доступність освіти та наукових досягнень для всього населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням фінансового забезпечення державних закладів вищої освіти присвячені роботи Т. Боголіб, О. Василика, Л. Лисяк, І. Лук'яненко, І. Луїної, А. Мазаракі, В. Опаріна, М. Федосова, І. Чугунова, Л.Шевченко, С. Юрія та інших.

Мета дослідження. Підкреслити важливість інвестування у напрями освіти та науки і зрозуміти вплив видатків на цю сферу на показники економічного зростання.

Виклад основного матеріалу дослідження. З розвитком суспільства змінюються форми інституціоналізації наукової діяльності, пов'язані з організацією досліджень, та форми організації освіти і науки як системи передачі накопичених людством знань майбутнім поколінням. Об'єктивною потребою сьогодення стає підвищення рівня освіти працівника, його професійної кваліфікації, готовності до постійного навчання протягом професійного життя і сприйняття нового.

Отже, зростання ролі науки в суспільному розвитку призводить до збільшення ролі освіти, оскільки лише підготовлені фахівці можуть ефективно працювати з новою технікою. Актуальними тенденціями в зростанні ролі освіти є зміна вимог до професійної освіти і розширення масштабів освіти. Зміна вимог передбачає отримання освіти протягом усього життя, що призводить до появи нових форм освітніх послуг, таких як навчальні програми для осіб з різними освітніми рівнями з метою підвищення кваліфікації або отримання другої вищої освіти. Зростання масштабів вищої освіти пов'язане з підвищенням вимог до молоді для забезпечення собі ефективною зайнятості.

Зміцнення економіки через освіту є важливою темою, яка привертає увагу економістів, політиків і суспільства загалом. Видатки на освіту є ключовим інструментом для суспільного розвитку. Освіта визначається як один із

фундаментальних кроків для досягнення сталого економічного та соціального прогресу в будь-якій країні [10]. Розвиток і підтримка освітньої системи є кроком до підвищення якості життя. Освіта та видатки на неї відіграють важливу роль в суспільному розвитку та впливають на економіку різними способами, основними з них є збільшення продуктивності праці, зменшення безробіття, зменшення бідності, залучення інвестицій, глобальна конкурентоспроможність та інші [9]. Також видатки на освіту та науку впливають на зростання людського капіталу, тобто освічена робоча сила має більше можливостей для здобуття високооплачуваних робіт, що сприяє економічному зростанню. Таким чином, видатки на освіту впливають на економічний, соціальний та культурний розвиток суспільства, сприяючи покращенню якості життя громадян і створюючи можливості для подальшого прогресу.

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується бурхливою інформатизацією, нагромадженням великих обсягів інформації, переходом від індустріальної до постіндустріальної (інформаційної) стадії розвитку. Сьогодні інформація, будучи фундаментальним чинником суспільного розвитку, перетворюється у розряд найважливішої категорії, яка відображає значущість інформаційних ресурсів для всіх основних видів людської діяльності (навчальної, виробничої, науково-дослідної тощо) [1].

Відомі західні мислителі, такі як Д. Белл, П. Дракер, та ін., ще в 60–70 рр. XX століття вказали на формування нового типу суспільства – „суспільство знань”, „інформаційне суспільство”, „постіндустріальне суспільство”. П. Дракер відзначав, що сьогодні ресурсом, який рухає суспільство уперед, є „систематизована, цілеспрямована, організована інформація”. Проте на його погляд, розгляд сучасного суспільства як „суспільство знання” є передчасним; сьогодні можна говорити тільки про створення економічної системи на основі знання. Основним проявом нової економічної системи стає перетворення традиційних факторів виробництва (земля, робоча сила, капітал) на другорядні та висунення в якості основного ресурсу знань. У новому розумінні знання розглядаються як корисна сила, засіб досягнення економічних і соціальних результатів [3].

Система вищої освіти в Україні визначається такими законами: Закон про вищу освіту, Про освіту, про фахову передвищу освіту [2].

Відповідно до статусу закладів вищої освіти було встановлено чотири рівні акредитації:

- I рівень – технікум, училище, інші прирівняні до них заклади вищої освіти;
- II рівень – коледж, інші прирівняні до нього заклади вищої освіти;
- III рівень – інститут, консерваторія;
- IV рівень – інститут, консерваторія, університет.

З 2014 року започатковано інституційні зміни, був прийнятий Закон «Про вищу освіту», коледжі та технікуми опинилися у невизначеному стані. З одного боку, їм дозволили тимчасово працювати в системі вищої освіти, але на практиці вони не мали жодної нормативної бази. У 2017 р. з ухваленням Закону України «Про освіту» для технікумів та коледжів передбачений окремий складник освіти – фахова передвища освіта, з 2020 р. згідно відповідного закону технікуми, коледжі та прирівняні до них училища із закладів вищої освіти набули статусу закладів фахової передвищої освіти, державне фінансування яких передбачено в межах загальної функціональної класифікації видатків передвищої фахової та вищої освіти. Фінансування здобуття передвищої фахової та вищої освіти здійснюється за рахунок коштів державного, місцевих бюджетів відповідно до Бюджетного кодексу України [3] та інших джерел, не заборонених законодавством [4]. На сьогоднішній день, в наших сучасних реаліях фінансування вищої освіти в Україні стає більш проблематичним. Все це пов'язано з військовими подіями, кризовими явищами та обмеженими державними фінансовими ресурсами. Основним джерелом видатків на освіту є державний і

місцеві бюджети. Бюджетні видатки на освіту направляються на фінансування: дошкільної освіти; загальної середньої освіти; професійно-технічної освіти; вищої освіти; післядипломної освіти; позашкільної освіти та заходів із позашкільної роботи з дітьми; програм матеріального забезпечення навчальних закладів; фундаментальних та прикладних досліджень і розробок у сфері освіти; інших закладів та заходів у сфері освіти [5].

Отож проведемо аналіз видатків на освіту та науку протягом 2018–2022 років (рис. 1).

Протягом досліджуваного періоду спостерігається позитивна тенденція до зростання видатків, однак на у 2022 помітне скорочення державних видатків на освіту та науку, що можна пов'язати з початком військової агресії РФ на території України. З об'єктивних причин податкові надходження державного бюджету, з одного боку, зумовлені скороченням/припиненням економічної активності суб'єктів господарювання в Україні суттєвим чином скоротились, а видатки на ведення війни в тому числі за рахунок коштів державного бюджету, з іншого боку, значно зросли.

В таблиці 1 наведені дані щодо динаміки виконання плану видатків на освіту та науку протягом останніх п'яти років. Проаналізувавши динаміку видатків чітко видно, що протягом 2018–2021 років видатки збільшувались. Найбільший приріст спостерігається у 2021 році, він становить 10979,8 млн. грн., що у відсотках – 17,2%. Але вже у 2022 році порівняно з минулим сума видатків на освіту зменшилась до 58508,1 млн. грн.. В загальному видатки бюджету України на освіту та науку зросли на 32%, а це свідчить про те,

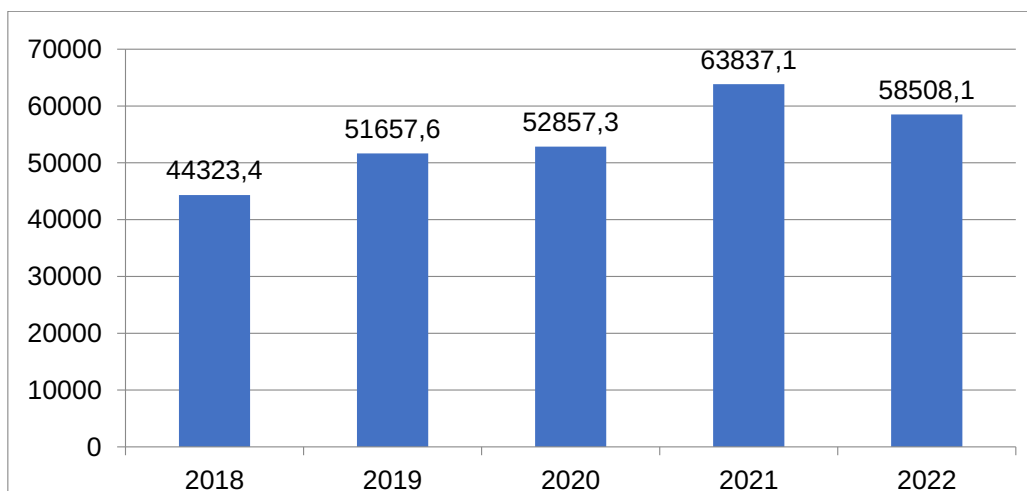

Рис. 1. Динаміка видатків на освіту та науку в Україні за 2018–2022 рр., млн. грн.

Джерело: сформовано авторами на основі даних [7]

Таблиця 1

**Виконання плану фінансування видатків бюджету на освіту та науку в Україні
за 2018–2022 роки, млн. грн.**

Роки	Початковий річний план	Уточнений річний план	Виконано за період	Виконання до уточненого річного плану,%
2018	41338,5	49853,1	44323,4	88,90%
2019	52602,4	58027,4	51657,6	89,02%
2020	55880,7	89253,9	52857,3	89,20%
2021	64290,8	70427,6	63837,1	90,64%
2022	71653,6	70199,1	58508,1	83,34%

Джерело: сформовано авторами на основі даних [7]

що держава при розподілі коштів державного бюджету віддає все більшу увагу щороку.

З даних таблиці 1 можна зробити висновки, що виконання плану фінансування видатків протягом останніх п'яти років та зробити наступні висновки: незважаючи на позитивну динаміку видатків на освіту та науку, виконання плану фінансування видатків на вищу освіту та науку є досить неоднозначними і має тенденцію до зниження. Найвищий рівень виконання плану зафіксований у 2021 році – 90,64%, найнижчий в свою ж чергу у 2022 році і становив він 83,34%, що на 7.3% менше ніж в минулому році. Аналіз даних таблиці 1 свідчить про те, що протягом п'яти років план фінансування видатків бюджету на освіту та науку в Україні не виконувався у повній мірі.

Обмеженість бюджетних коштів потребує визначення пріоритетів у аспекті ефективного спрямування видатків бюджетів, і також у системі фінансування галузей, що забезпечують людський розвиток.

Висновки. У статті було розглянуто роль видатків на освіту і науку в контексті суспільного розвитку. Освіта і наука відіграють ключову роль у формуванні культури, розвитку технологій, та забезпеченні конкурентоспроможності суспільства. Правильно спрямовані інвестиції в освіту сприяють підвищенню якості життя громадян, створюють умови для інновацій та розвитку нових галузей економіки. Наука, з свого боку, є джерелом нових знань і технологічних рішень, що забезпечують технічний прогрес і покращують якість життя. Збільшення видатків на дослідження і розвиток сприяє науковим відкриттям та розвитку інноваційних проектів. Усе це підкреслює важливість інвестицій в освіту та науку, оскільки це сприяє стійкому економічному зростанню та розвитку суспільства в цілому. Тому, дотримання балансу та ефективного використання видатків на освіту та науку є важливим завданням для будь-якої країни, спрямоване на підтримку сталого розвитку та підвищення якості життя громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Горпиненко М. Роль вищої освіти в інформаційному суспільстві. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки*. 2020. Вип. 22. С. 178–184.
2. ЗАКОН УКРАЇНИ Про вищу освіту. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2014. № 37–38. Ст. 2004.
3. Комарова О. А. Формування освітнього потенціалу суспільства: методологія, методика, практика. Кіровоград: Центрально-українське видавництво, 2015. 584 с.
4. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: <https://zakon3.rada.gov.ua/laws/card/2456-17>.
5. Глухова В. І. Фінансування видатків бюджету на вищу освіту в Україні. *Ефективна економіка*. 2020. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7934>
6. Міністерство Фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/the-reform-of-education>
7. Мінфін. Видатки держбюджету України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/the-reform-of-education>
8. Видатки на освіту. URL: <https://openbudget.gov.ua/national-budget/expenses?class=functional&view=table&fundType=TOTAL&monthFrom=1&month=12&year=2018&budgetType=NATIONAL&code=0940>
9. Hnydiuk, I., Hataullina, E., Marshuk, L., Timoshenko, N., & Cherneha, V. (2023). Formation of the system of financial support of higher education institutions in Ukraine. *Amazonia Investiga*, 12(65), 141–148. DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2023.65.05.14>

10. Чернега В. В. Фінансове забезпечення закладів вищої освіти як інструмент соціально-економічного розвитку країни. *Економіка та суспільство*. 2023. № 47. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2161>. DOI: 10.32782/2524-0072/2023-47-81
11. Чугунов І., Качула С. Державна фінансова політика забезпечення соціального розвитку. *Вісник КНТЕУ*. 2020. № 2. С. 87–98. DOI: [http://doi.org/10.31617/visnik.knute.2019\(124\)](http://doi.org/10.31617/visnik.knute.2019(124))
12. Лисяк Л. В., Петрова Я. І., Цюп'як П. Р. Фінансове забезпечення вищої освіти в Україні: стан та напрями удосконалення. *Ефективна економіка*. 2020. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8446> DOI: 10.32702/2307-2105-2020.12.15

REFERENCES:

1. Horpynenko M. (2020) Rol vyshchoi osvity v informatsiinomu suspilstvi [The role of higher education in the information society]. *Naukovi pratsi Kirovohradskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu. Ekonomichni nauky*, vol. 22, pp. 178–184
2. ZAKON UKRAINY Pro vyshchu osvitu [LAW OF UKRAINE On higher education]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR)*. 2014. № 37-38, st. 2004.
3. Komarova O. A. (2015) Formuvannia osvitnoho potentsialu suspilstva: metodolohiia, metodyka, praktyka [Formation of the educational potential of society: methodology, technique, practice]. Kirovohrad : Tsentralno-ukrain-ske vydavnytstvo, 584 p. (in Ukrainian)
4. Biudzhetnyi kodeks Ukrainy vid 08.07.2010 № 2456-VI [Budget Code of Ukraine]. Available at: <https://zakon3.rada.gov.ua/laws/card/2456-17>
5. Hlukhova V. I. (2020) Finansuvannia vydatkiv biudzhetu na vyshchu osvitu v Ukraini [Funding of budget expenditures for higher education in Ukraine]. *Efektivna ekonomika*. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7934>
6. Ministerstvo Finansiv Ukrainy [Ministry of Finance of Ukraine]. Available at: <https://mof.gov.ua/uk/the-reform-of-education>
7. Minfin. Vydatky derzhbiudzhetu Ukrainy [Ministry of Finance. Expenditures of the state budget of Ukraine]. Available at: <https://mof.gov.ua/uk/the-reform-of-education>
8. Vydatky na osvitu [Expenditure on education]. Available at: <https://openbudget.gov.ua/national-budget/expenses?class=functional&view=table&fundType=TOTAL&monthFrom=1&month=12&year=2018&budgetType=NATIONAL&code=0940>
9. Hnydiuk, I., Hataullina, E., Marshuk, L., Timoshenko, N., & Cherneha, V. (2023). Formation of the system of financial support of higher education institutions in Ukraine. *Amazonia Investiga*, 12(65), 141–148.
10. Cherneha V.V. (2023) Finansove zabezpechennia zakladiv vyshchoi osvity yak instrument sotsialno-ekonomichnoho rozvytku krainy [Financial support of institutions of higher education as a tool of socio-economic development of the country]. *Економіка та суспільство*. vol. 47. Available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2161>
11. Chuhunov, I. and Kachula, S. (2020). Derzhavna finansova polityka zabezpechennia sotsialnoho rozvytku [State financial policy to ensure social development]. *Visnyk KNTEU*, vol. 2, pp. 87–98. DOI: [http://doi.org/10.31617/visnik.knute.2019\(124\)07](http://doi.org/10.31617/visnik.knute.2019(124)07).
12. Lysiak, L., Petrova, Ya. and Tsiupiak, P. (2020). Finansove zabezpechennia vyshchoi osvity v Ukraini: stan ta napriamy udoskonalennia [Financial provision of higher education in Ukraine: status and improvement directions]. *Efektivna ekonomika*, [Online], vol. 12. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8446>. DOI: 10.32702/2307-2105-2020.12.15